

TARJIMA NAZARIYASI MASALALARI

Saparov Aktam Djo'raevich.

Toshkent moliya instituti o'zbek va rus tillari kafedrası

Filologiya fanlari doktori.

Annotatsiya: Tarjima - bir tildagi matnni boshqa tilda qayta yaratishdan iborat adabiy ijod turi. Tarjima millatlararo muloqotning eng muhim ko'rinishi. Asliyat va qayta tiklangan matn xususiyatiga qarab badiiy tarjima, ilmiy tarjima va boshqa turlarga ajratiladi. Asl nusxani aks ettirish tarziga ko'ra tafsir, tabdil, sharh kabi ko'rinishlarga ham ega bo'lishi mumkin. Tarjima qadim davrlarda, turli qabilaga mansub kishilar orasidagi o'zaro aloqa, muloqot ehtiyoji tufayli yuzaga kelgan. Tilmochlik deb ataladigan bu og'zaki turi hozirda ham saqlanib qolgan. Ushbu maqolada, tarjima nazariyasi haqida fikr va mulohazalar yuritiladi.

Kalit so'zlar: *Tarjima, adabiy ijod, nazariya, til, tilmochlik, nutq, tilshunoslik, murakkab jarayon, normativ qoidalar, talablar.*

Zamonlar o'sha tarjimaga bo'lgan talablar yangilana boradi. Ammo uning ijodiy xarakteri, qayta yaratish san'ati ekanligi o'zgarmaydi. T.ning ko'lami va taraqqiyoti har bir xalqning ma'rifiy darajasiga bog'liq va, o'z navbatida, u millatning ijtimoiy tafakkuriga samarali ta'sir etadi. "Tarjima" termini bir tildan ikkinchi tilga o'girish jarayonini, shuningdek, tayyor tarjima asarini anglatadi. Tarjima turli xalqlar o'rtasidagi do'stlik, qardoshlik va hamkorlik manfaatlariga, ular o'rtasidagi iqtisodiy-siyosiy, ilmiy, madaniy va adabiy aloqalarning kengayishiga xizmat qiluvchi vositadir.

Tarjima nazariyasi tarjimaning keng jonli amaliyoti bilan bog'liq bo'lgan qarashlar, nuqtai nazarlar, kuzatishlar, rang-barang tajribalarni ilmiy-tanqidiy o'rganadi, tarjima qoidalari va tamoillarini, ularning chegaralari, me'yorlarini bayon qiladi. Tarjima ilmiy-nazariy o'rganish ob'yekti bo'lishi zarur. Unda tahlil va uyg'unlashtirish jarayoniga, matnda nimaga ahamiyat berish lozimligiga, qanday axborot zarurligi va maqsadga erishish uchun

nimalarga e'tibor qilishga qaratilgan bo'lishi lozim. Tarjima murakkab jarayon bo'lib, tilshunoslik, psixologiya, madaniyat, adabiy jarayon va boshqa omillarni o'z ishiga oladi.

Tarjima nutqning bir turi sifatida tilshunoslik nuqtai nazaridan qarab o'g'iriladi, ya'ni tarjima jarayoni bu bir tilagi matnni ikkinchi bir tilga ag'darish transformatsiya qilish demakdir. Mana shu har xil bajariladigan o'zaro ikki til o'rtasidagi ishlar, tilshunoslik nuqtai nazaridan tarjima jarayoni deb aytamiz. Shunday qilib, tarjimani o'ziga xos transformatsiyalarning bir turi deb qarash mumkin. Bundan kelib chiqadiki, tarjima nazariyasi predmeti bo'lib tillararo transformatsiyalarga, ya'ni tarjima jarayoniga bo'lgan ilmiy qarashlarning o'rganilishi yoritilishi sanalsa, uning ob'yekti bo'lib esa mavjud tarjimalar xizmat qiladi.

Tarjimaning yuqori sifatini ta'minlash uchun tarjimon tarjima matnini asl nusxa bilan solishtirish, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xatolarni baholash va tasniflash, zarur tuzatishlar kiritish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Agar tarjimon ba'zi talablarni bajarishi kerak bo'lsa, u holda uning ishining natijalarini baholash uning ushbu talablarni qanchalik to'liq va muvaffaqiyatli bajarganligi bilan belgilanadi. Tarjima sifatiga qo'yiladigan talablar majmui tarjima normasi deb ataladi.

Tarjimaning sifati uning tarjima normasiga muvofiqlik darajasi va bu me'yordan beixtiyor yoki ongli ravishda chetlanish xarakteri bilan belgilanadi. Normativ talablar prinsiplar yoki tarjima qoidalari shaklida shakllantiriladi. Normativ qoidalar umumiy yoki maxsus bo'lishi mumkin, alohida, alohida holatlarni qamrab oladi yoki tarjimaning muayyan turiga yoki umuman tarjimaga tegishli bo'lishi mumkin. Ular yagona qoida sifatida shakllantirilishi yoki ushbu qoida qo'llanilishi mumkin bo'lgan shartlar yoki uni qo'llash mumkin bo'lmagan holatlarning ko'p yoki kamroq holatlari (qoidalardan istisnolar) bilan birga bo'lishi mumkin.

Tarjima jarayonining natijalari (tarjima sifati) tarjimaning asl nusxaga semantik yaqinlik darajasi, asl nusxa va tarjima matnlarining janr va uslubiy mansubligi, tarjima variantini tanlashga ta'siretuvchi pragmatik omillar bilan belgilanadi. Tarjimaning barcha bu jihatlari bevosita me'yoriy xarakterga ega bo'lib, ular tarjimonning strategiyasini va

uning ishini baholash mezonlarini belgilaydi. Tarjima normasi tushunchasi tarjimonning maqsadli tildan me'yoriy foydalanish talabini, shuningdek, tarjima jarayoni natijalarining tarjima faoliyatining maqsad va vazifalari to'g'risidagi umume'tirof etilgan qarashlarga mos kelishi zarurligini o'z ichiga oladi. muayyan tarixiy davr. Shunday qilib, tarjima normasi besh xil turdagi normativ talablarning o'zaro ta'siri natijasida shakllanadi.

Tarjima ekvivalentligi normasi Tarjima ekvivalentligi normasi yoki manba matn va tarjima matn mazmunining barcha darajalarining maksimal identifikatsiyasi. Manba matni va tarjima matni mazmunining ekvivalentligi ularning kommunikativ ekvivalentligining asosi bo'lib xizmat qiladi, ularning taxminiy mavjudligi ushbu matnni tarjima qiladi. Tarjima ekvivalentligi normasi qat'iy parametr emas. Bu asl nusxaning mazmuni va tarjima o'rtasida mumkin bo'lgan eng katta umumiylikka erishish zarurligini anglatadi, lekin faqat tarjimaning adekvatligini ta'minlaydigan boshqa me'yoriy talablarga mos keladigan darajada.

Ekvivalentlik me'yoring buzilishiga ko'pincha yangi tarjimonlar, talabalar tomonidan yo'l qo'yiladi: asosan leksik tarkib va sintaktik tuzilma darajasida ekvivalentlikni ta'minlash istagi literalizmga, tushunishning noaniqligiga olib keladi. Shu bilan birga, muloqot maqsadi va vaziyatni tavsiflash usuli darajalarida ekvivalentlikka erishilmasligi mumkin. Tarjimaning janr-stilistik normasi V.N.Komissarov tarjimaning janr-uslubini me'yorini tarjimaning dominant vazifasi va uslubiy xususiyatlariga, tarjima tegishli matn turiga mos kelishi talabi deb belgilaydi. Ushbu turni tanlash asl nusxaning tabiati bilan belgilanadi va tarjima qilish kerak bo'lgan stilistik talablar matn tilidagi o'xshash turdagi matnlarni tavsiflovchi me'yoriy qoidalardir.

Xulosa. Insoniyat faoliyatining murakkab shakli bo'lmish tarjima -bir tilda yaratilgan nutqiy ifodani, uning shakl va mazmun birligini saqlagan holda, o'zga til vositalari asosida qayta yaratishdan iborat ijodiy jarayondir. Tarjima xalqlar o'rtasidagi do'stlik, qardoshlik va hamkorlik manfaatlariga, ular o'rtasidagi iqtisodiy-siyosiy, ilmiy, madaniy va adabiy alozalarning kengayishiga xizmat qiluvchi qudratli quroldir.

Tarjima to'g'risida bildirilgan yuqoridagi mulohazalarning barchasida jon bor. Chunki ularning har biri tarjimani bir tomondan ta'riflab, bu haqdagi umumiy tushunchani to'ldirishga xizmat qiladi. Demak, tarjima ko'p sohali, sertarmoq, murakkab faoliyat. Tarjima insoniyat faoliyatining eng qadimiy turlaridan biri bo'lib, u tufayli biz insoniyat taraqqiyoti tarixini barcha tafsilotlari bilan ochiqoydin tasavvur etamiz. Tarjima turli xalqlar adabiyotlarining o'zaro aloqasi va bir-biriga ta'siri jarayonini tezlashtiradi. Tarjimaviy asarlar tufayli kitobxonlar jahon adabiyoti durdonalaridan bahramand bo'ladilar, ularning estetik tuyg'ulari oshadi, didlari o'sadi, ularda go'zal narsalar haqida tushunchalar hosil bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Alekseeva .I.S. "Tarjima nazariyasining asoslari". 2000 yil.
2. Lvovskaya Z.D. "Tarjimaning nazariy muammolari". M : Ilm - fan, 1985.
3. Kazakova. T. A."Tarjimaning amaliy asoslari". 2021 yil.
4. Komissarov V.N. "Tarjima nazariyasi".1990 yil.
5. Komissarov. V.N “ Tarjima nazariyasi”. 1990y.
6. Latishev L.K “Tarjima: tarjima nazariyasi,amaliyoti va metodikasi muammolari “.Ma'rifat. 2020.
7. Latishev L.K “ Tarjima texnologiyalari” M.: - Akademiya 2018.
8. Nelyubin L.L “ Tarjimaning izohli lug'ati” M.: - Fan, 2013.